

VERSLAG STUDIEDAG GROEFBIJEN (*HALICTUS EN LASIOGLOSSUM*)

Ivo Raemakers

Op zaterdag 9 januari hield onze sectie haar, inmiddels jaarlijkse studiedag, ditmaal in het Zoölogisch Museum afdeling Entomologie in Amsterdam. Onderwerp van studie waren de groefbijen en onze docent was, uiteraard, Henny Wiering. De opkomst bleek goed, inclusief Henny 11 mensen en de ruimte was prima. Vanuit het museum stonden flink wat stereo-microscopen tot onze beschikking zodat, in combinatie met wat meegebrachte privé-exemplaren, iedereen een 'eigen microscoop' tot zijn (geen haar, inderdaad) beschikking had.

De ochtend was hoofdzakelijk ingeruimd voor de behandeling van de systematische positie van de geslachten *Halictus* en *Lasioglossum*. Tot zijn schrik bleek Henny zijn aantekeningen voor deze ochtend vergeten te hebben. Had hij het echter niet gezegd dan was ons dat niet opgevalen. Bovendien had hij het veel belangrijkere collectie-materiaal wel meegenomen. Dus kon Cees Zwakhals voorbeelden van de meeste genera uit het tribus Halictini zonder problemen aan ons tonen. Cees heeft een met een microscoop in verbinding staand tv-scherm en zorgde hiermee voor een soort plenaire live-uitzending. Uit de getoonde beelden bleek dat we in Nederland een aantal interessante genera missen, zoals *Zonalictus* met soorten met fraai gekleurde achterlijven en *Thrincohalictus* met soorten met een zeer lange snuit en tong. Voor het genus *Homalictus* noemde Henny als bijzonderheid het bezit van een primitieve buikschuier. Volgens Theo Peeters komt iets dergelijks echter ook voor bij enkele inheemse *Lasioglossum*-soorten. Bij controle van mijn eigen collectie kwam ik inderdaad enkele dieren tegen die behalve aan hun poten ook duidelijk stuifmeel verzameld hadden tussen hun behoorlijk talrijke,

vertakte sternietharen.

Dit illustreert overigens heel mooi een belangrijk aspect uit het betoog van Henny. Voor mensen mag het dan handig en nuttig zijn om organismen in allerlei taxa te rangschikken, in de natuur zijn die taxa en indelingen op zich van weinig betekenis. Overleven is waar het om gaat. Bij verschillende taxa zien we dan ook vrijwel altijd allerlei convergente ontwikkelingen, geleidelijke overgangen en flink wat interne variatie. Daarvan moeten we ons altijd terdege bewust zijn, aldus Henny. Ondanks dit voorbehoud werden vervolgens alle haarbandjes, viltvlekjes, metalig-groene integumenten, gereduceerde cubitaaladers en doorschijnende tergietachterranden, oftewel de karakteristieke kenmerken van de subgenera van *Halictus* en *Lasioglossum* uitgebreid getoond en besproken.

Ook de blijkbaar onvermijdelijke uitzonderingen kwamen aan bod, zoals de algemene *Lasioglossum sexstrigatum* die met zijn haarbandjes toch wel sterk aan een *Halictus* doet denken.

Na de systematiek werden de randvoorwaarden voor een goede determinatie behandeld. Wat determinatiewerken betreft, zijn we in Noordwest-Europa aangewezen op de sleutels van Ebmer (zie literatuur). Zoals met alle sleutels, werken ook die van Ebmer het beste als je alle soorten al eens gezien hebt. Dit komt doordat in het algemeen veel gebruik wordt gemaakt van relatieve kenmerken en graduele verschillen zoals meer of minder glanzend, meer of minder dicht bestippeld, meer of minder grove sculptuur enz.. Hoewel Ebmer erg zijn best heeft gedaan om zoveel mogelijk kwantitatieve verschillen te gebruiken en bovendien nog aardig wat figuren heeft bijgevoegd, kan ik uit eigen ervaring melden dat het gebruik van zijn sleutels in het begin nog best tegenvalt. Verder is het van belang goed op de hoogte te zijn van de door de auteur gebruikte naamgeving van lichaamsonderdelen. Elke auteur heeft zo zijn eigen eigenaardigheden qua naamgeving.

Tenslotte werd aandacht besteed aan de juiste preparatie van verzamelde dieren. Voor groefbijen is een goede preparatie niet synoniem aan de gangbare, mooie preparatie. Bij groefbijen is het belangrijk om de bovenzijde van de kop en de achterzijde van het propodeum goed te kunnen zien. Goede preparatie wil dus zeggen een afhangende kop, een afhangend achterlijf en, zoals altijd, afstaande poten. Mannetjes zijn over het algemeen gemakkelijker te determineren dan vrouwtjes (waarbij het soms zelfs onmogelijk is) mits de genitaliën zijn uitgeprepareerd. Henny ondersteunde zijn verhaal met het uitdelen van kopiën waarop de belangrijkste aspecten qua systematiek, determinatie en preparatie bondig zijn samengevat.

Na de theorie kwam de praktijk. Allereerst moesten we oefenen op het uitprepareren van de mannelijke genitaliën. Zelfs met de door Henny gemaakte genitaliënhaakjes was dit niet gemakkelijk. Hoewel ze al dood waren, sneuvelden er toch nog veel beesten. Maar aangezien Henny op het 'moment supreme' zelf ook faalde (het tv-scherm van Cees was genadeloos), konden we dit unaniem toeschrijven aan het niet lang genoeg opweken van het materiaal. Na de lunch gingen we aan de slag met het determineren van eigen beesten. Wat mij betreft was dit het meest leerzame deel van de dag. Henny had gezorgd voor een volledige referentie-collectie, bood hulp bij de interpretatie van de determinatiesleutels en stond klaar voor een eventuele extra controle. Vooral de vergelijking met soorten uit referentie-collectie was erg verhelderend. Nu weet ik bijvoorbeeld hoe lang die uitgroeisels op het zevende tergiet van de mannetjes van *Lasioglossum majus* in het echt zijn en dat ze dus absoluut niet te verwarren zijn met *Lasioglossum zonulum*. Daar hoeft ik in het vervolg geen tijd meer aan te verspillen. De meer gevorderde groefbijenkenners onder ons gingen met Henny in discussie over afwijkende individuen of echt lastige soorten. Zo was er voor elk wat wils en de middag ging nog bijna te snel voorbij.

Samengevat was het wat mij betreft een zeer geslaagde studiedag, die qua opzet (en dan met name het zelf determineren) zeker herhaling verdient. Met dank aan Willem Hoogenes voor de goede faciliteiten, Hans Wiering voor de lekkere zelfgebakken koek en bovenal Henny Wiering voor al de rest.

Literatuur

- Ebmer, A.W., 1969-1973. Die Bienen des Genus *Halictus* Latr. s.l. im Grossraum von Linz (Hymenoptera, Apidae). - Naturkundl. Jahrb. Stadt Linz 1969: 133-183; 1970: 19-82; 1971: 63-156; 1973: 123-163.
- Ebmer, A.W., 1987-1988. Die europaeischen Arten der Gattungen *Halictus* Latreille 1804 und *Lasioglossum* Curtis 1833 mit illustrierten Bestimmungstabellen (Insecta: Hymenoptera: Apoidea: Halictidae: Halictinae). 1. Allgemeiner Teil, Tabelle der Gattungen. 2. Die Untergattung *Seladonia* Robertson 1918. - Senckenbergiana biol. 68: 59-148; 68: 323-375.